

Kóstolni a szép-tudományba

Kóstolni a szép-tudományba

Tanulmányok
a Fiatal Művészettörténészek
IV. Konferenciájának
előadásaiból

KÓSTOLNI A SZÉP-TUDOMÁNYBA

*Tanulmányok
a Fiatal Művészettörténészek
IV. Konferenciájának
előadásaiból*

Kóstolni a szép-tudományba

Tanulmányok a Fiatal Művészettörténészek IV. konferenciájának előadásából

Főszerkesztő: Székely Miklós

Szerkesztők: Dragon Zoltán, Entz Sarolta Réka, Raffay Endre, Szerdahelyi Márk, Tóth Áron

Grafikai terv, tördelés: Papp Gyula

Szöveggondozás: Asztalos Emese

A borítón a berhidai Szent László templom belső kapujának részlete látható. Konceptió: Sidó Anna, fotó: Szerdahelyi Márk.

A kötet megjelenését támogatta:

Magyar Tudományos Akadémia

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet

Nemzeti Kulturális Alap

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM
*Bölcsész- és
Társadalomtudományi Kar*

© Szerzők

© Szerkesztők

© Fotósok

© Grafikusok

© CentrArt Művészettörténészek Új Műhelye Közhasznú Egyesület

© Fényképek intézményi jogtulajdonosai: Artur Żmijewski; Central Booking Gallery, NYC, USA; Elek István hagyatéka; ZKM | Center for Art and Media Karlsruhe, Németország; Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, Románia; Fajó János; Foksal Gallery Foundation, Varsó, Lengyelország és Galerie Peter Kilchman, Zurich, Svájc; Forgács Péter; Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Fotótár, Műemléki Tervtár; Hargita Megyei Állami Levéltár, Csíkszereda, Románia; Jan de Nys, Aalst, Belgium; Kiel University Library, Kiel, Németország; London, The British Museum / Trustees of the British Museum, Egyesült Királyság; Magyar Építészeti Múzeum, Budapest; Márton Áron Gimnázium gyűjteménye, Csíkszereda, Románia; MTA KIK Kézirattár, Budapest; National Gallery of Art, Washington D.C.; Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmtár, Budapest; Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest; Róma, Scuola Lante della Rovere; Római Katolikus Gyűjtőlevéltár, Kolozsvár, Románia; Soproni Múzeum, Storno-gyűjtemény; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém.

A kiadványban megjelent írások tartalmaért és a képek jogtisztaságáért minden esetben a tanulmány szerzője felelős.

The authors of the essays are responsible for the contents of the texts as well as for obtaining permission to reprint the images included in their essays.

ISBN 978-963-88825-5-4

CentrArt, 2014

CentrArt

Tartalomjegyzék

<i>Előszó</i>	7
ROSTÁS TIBOR	
<i>Graeco opere – görög modorban II.</i>	
<i>A veszprémi „Gizella-kápolna” és a lékai várkápolna 13. századi falképei</i>	9
KOVÁCS GERGELY	
<i>A felvinci református templom italobizánci stílusú falképei</i>	33
KÓNYA ANNA	
<i>Ikonográfiai összefüggések az alcinai templom falképein</i>	45
MEZEI EMESE	
<i>Hétköznapi jelenetek egy késő középkori kályhán¹</i>	61
PÁL EMESE	
<i>Rubens Szamosújváron?</i>	71
PÁSZTOHY JÚLIA	
<i>Pákei Lajos villa- és lakóház-építészete</i>	85
VARGA ORSOLYA	
<i>Lang Adolf Szegeden és Pécsen</i>	97
SALAMON GÁSPÁR	
<i>Tagok és ragok</i>	
<i>Építészet és nyelv kapcsolata Schulek Frigyes terminológiai kísérletezéseiben</i>	113
IMECS-MAGDÓ ESZTER	
<i>Borszékfürdő modernizációja a 20. század elején</i>	125
GÁL ZSÓFIA	
<i>A kolozsvári Arany János utcai bérvillák</i>	143
LADÓ ÁGOTA	
<i>Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumának tervezéséről</i>	157
BALDAVÁRI ESZTER	
<i>A német korai Jugendstil hatása Körössy Albert Kálmán építőművészetére</i>	173
ZSOLDOS EMESE	
<i>A pécsi Jókai-ünnepély képi emlékezete</i>	187

F. DÓCZI ERIKA	
<i>A Betonszemle folyóiratról</i>	199
SEBESTYÉN ÁGNES ANNA	
<i>Molnár Farkas és az építészeti szaksajtó mechanizmusai a két világháború közötti Magyarországon</i>	211
JÁSZ BORBÁLA	
<i>Funkcionalizmus és racionalizmus között Adolf Behne elemzése a modern építészet hőskorából</i>	225
DÉNES MIRJAM	
<i>Ki a naiv? A Dallos Marinka kutatás alapvető kérdései a naiv művészet jellemzőinek tükrében</i>	235
BRUNNER ATTILA	
<i>A magyar játéktervezés történetének néhány kérdése</i>	251
SIMON BETTINA	
<i>Egy festménysorozat öndefiníciója. Károlyi Zsigmond Mérték-képei</i>	265
BRADÁK SOMA	
<i>A rendszerváltás performansa. Elek István köztéri akciói 1985 és 1993 között</i>	277
DUDÁS BARBARA	
<i>Globalizálódó művészet lokális problémákkal – avagy mi történt a művészet vége óta?</i>	295
GÁRDONYI LÁSZLÓ	
<i>A képregény metamédiuma</i>	307
KOSINSKY RICHÁRD	
<i>Michael Fried befogadáselmélete</i>	321
JAN ELANTKOWSKI	
<i>Replaying Memory. Holocaust and Video Art in Péter Forgács's "Meanwhile Somewhere... 1940-1943" and Artur Żmijewski's "The Game of Tag"</i>	331
Személy- és helymutató	343

Funkcionalizmus és racionalizmus között

Adolf Behne elemzése

a modern építészet hőskorából

Jász Borbála

Adolf Behne német kritikus, művészettörténész és építészeti szakíró jelenkortörténet-írásaiban az 1920-as évek Európájának építészeti irányzatait mutatja be. Személyében nem pusztán történésről, hanem teoretikus érzékenységgel bíró kritikusról is szó van, aki először tett kísérletet az I. világháború után kibontakozó modern építészet elemző bemutatására.

A *Der moderne Zweckbau*¹ című műben Behne felvázolja, hogy a korban háromféle építészattitűd uralkodik: a funkcionalizmus, az utilitarizmus és a racionalizmus. Mindhárom felfogás a lakáshoz, a mindennapi életet meghatározó építési feladathoz kapcsolódik. Mindezt a belülről kifelé építés, a megfelelő alaprajzi szervezés, majd a szabványosítás és tipizálhatóság határozza meg. Kelet- és Nyugat-Európa építészetében is ugyanazok a célkitűzések jelennek meg, melynek eredményeképpen az építmény eszközzé változott.

Tanulmányomban bemutatom Behne érveit az egyes irányzatok mellett és ellen, mely révén feltárom a modern stílusirányzat önértelmezésének fogalmait. Elemzem, hogy Behne szerint Le Corbusier építészetében hogyan kapcsolódik össze helyesen a funkcionalizmus és a racionalizmus; valamint hogyan járul ehhez hozzá a társadalomra való reflexió, melynek alaplépése a lakás megreformálása.

Az 1920-as évek német építészetéről

Az 1900–1920-as években egyre több manifesztumjellegű építészeti írás jelenik meg. Ez egy olyan aktivista műfaj, mely szorosan összefügg az építészeti gyakorlattal. Az építészek ezekkel a kiáltványokkal társadalomjobbító célokat, egy az épített környezet által előidézett pozitív irányú, közösségi változást kívántak előmozdítani. Közép-Európa majdnem összes építészeti csoportosulásánál megjelenik ez az attitűd, ami végül egy utópisztikus vízióban fejeződik ki, sokszor felhasználva az építészet mellett a képzőművészet más ágait is. Ilyen nagyhatású kiáltványok voltak például a Bauhaus esetében Walter Gropius² *Bauhaus* kiáltványa,³ valamint a Bauhaus második igazgatója, Hannes Meyer⁴ nevéhez fűződő „*Bauen*”⁵ című írás. **(1. kép)**

Adolf Behne német építészeti szakíró művészettörténész építészetelméleti munkássága is ez időben bontakozik ki. Tagja volt a *Deutscher Werkbund*nak,⁶ ahol elsa-

1. kép. Max Pechstein: *Arbeitsrat für Kunst*.
1919.

gráfia és a jelenkor-történetírás diszciplínája alá sorolhatjuk. Adolf Behne 1918-ban Walter Gropiusszal, Bruno Tauttal és Otto Bartninggal együtt megalapítja a berlini *Arbeitsrat für Kunst*-ot. A pusztán három évig működő művészeti csoport tevékenysége – létezésének rövid ideje ellenére – meghatározó szerepet tölt be a korabeli művészeti élet további alakulásában, tudniillik a művészképzés olyan radikális reformját kívánja megalapozni, mely a Bauhaus közvetlen előzményének tekinthető. Az *Arbeitsrat für Kunst* utópisztikus, mozgalmi jellegét Behne hamar tárgyszerű, elemző irányba vitte tovább.⁸

Fogalmi megalapozás és előzmények

Adolf Behne koráról alkotott nézeteit a *Der moderne Zweckbau* című művében fejti ki. A szövegben bemutatja az 1920-as évek Európájának építészeti irányzatait. Európában két helyszínen, keleten és nyugaton is ugyanazokat a célokat tűzik ki maguknak az építészek, mely eredményeképp az építmény eszközzé változik. A korban háromféle építészattitúd uralkodik: a funkcionalizmus, az utilitarizmus és a racionalizmus. Mindhárom felfogás a lakáshoz, a mindennapi életet meghatározó építési feladathoz kapcsolódik. Mindezt a belülről kifelé építés, a megfelelő alaprajzi szervezés, majd a szabványosítás és tipizálhatóság határozza meg. Ezek együttesen alkotják a modern funkcionalizmus eszményét.⁹

Behne a szövegben az utilitarizmus tarthatatlanságának bizonyítása után két lehetséges utat különböztet meg az építész számára. Az épület organikus egységét hangsúlyozó funkcionalistáét (*der Funktionalist*), melynek kiváló példái Hans Scharoun¹⁰ és Hugo Häring¹¹ épületei; valamint a racionalistáét (*der Rationalist*), ahová Le Corbusier munkásságát sorolja. Adolf Behne mindkét irányzat előnyeinek és hátrányainak sorra vétele után inkább Le Corbusier építészetét részesíti előnyben, ám a probléma megoldását a két irány egyesítésében látja, amit a korabeli holland építészetben, Theo van Doesburg¹² és J. J. P. Oud munkáiban fedez fel.¹³

Ennek a gondolatnak az előzményét két forrásból tudjuk rekonstruálni, ami először a már említett, 1919-ben megjelent *Die Wiederkehr der Kunst* című műben érhető tetten. Ebben az esetben is egy kiáltvánnyal van dolgunk, mely főleg az üvegből való építést kívánja legitimálni, miközben megjelenik az építészet társadalomjobbító, normatív szerepe is. Az építést Behne úgy jellemzi, mint elementáris tevékenységet, ami

játította egy művészeti szervezet működési modelljét. Első munkáinak egyike a *Die Wiederkehr der Kunst*,⁷ egy 1919-ben megjelent kiáltvány. Ebben a műben az építészetet, mégpedig a művészetként felfogott építészetet, a világháborús rombolás és sokk utáni új világ megteremtésének eszközeként mutatja be.

Már ekkor megmutatkozik a külső szemlélő nézőpontjából vizsgálódó írói irányultsága, ezért e műveket a historio-

képes az embert változásra készíteni: ez lenne a legbiztosabb közeg arra, hogy az európaiakat emberré változtassuk.¹⁴

A másik fontos előzmény a *Die Zukunft unserer Architektur*¹⁵ című műben található. Bírálja korának építészetét és művészetfelfogását, emellett pedig olyan fontos distinkciókat tesz, ami az elemzésem középpontjában álló *Der moderne Zweckbau* fogalmi apparátusát alkotja: *Bau* (építés), *Kunst* (művészet), *Baukunst* (építőművészet). Hiányolja a német építészet átörökíthető tradícióját – ami ezért is szorul megreformálásra –, valamint dicséri a holland építészetet, ez később szintén kapcsolódási pont lesz a *Der moderne Zweckbau*hoz.¹⁶ A szépség fogalmával is foglalkozik annyiban, hogy a szépség a szent békét és ideális igényt hivatott megtestesíteni az egész emberiség javára.¹⁷

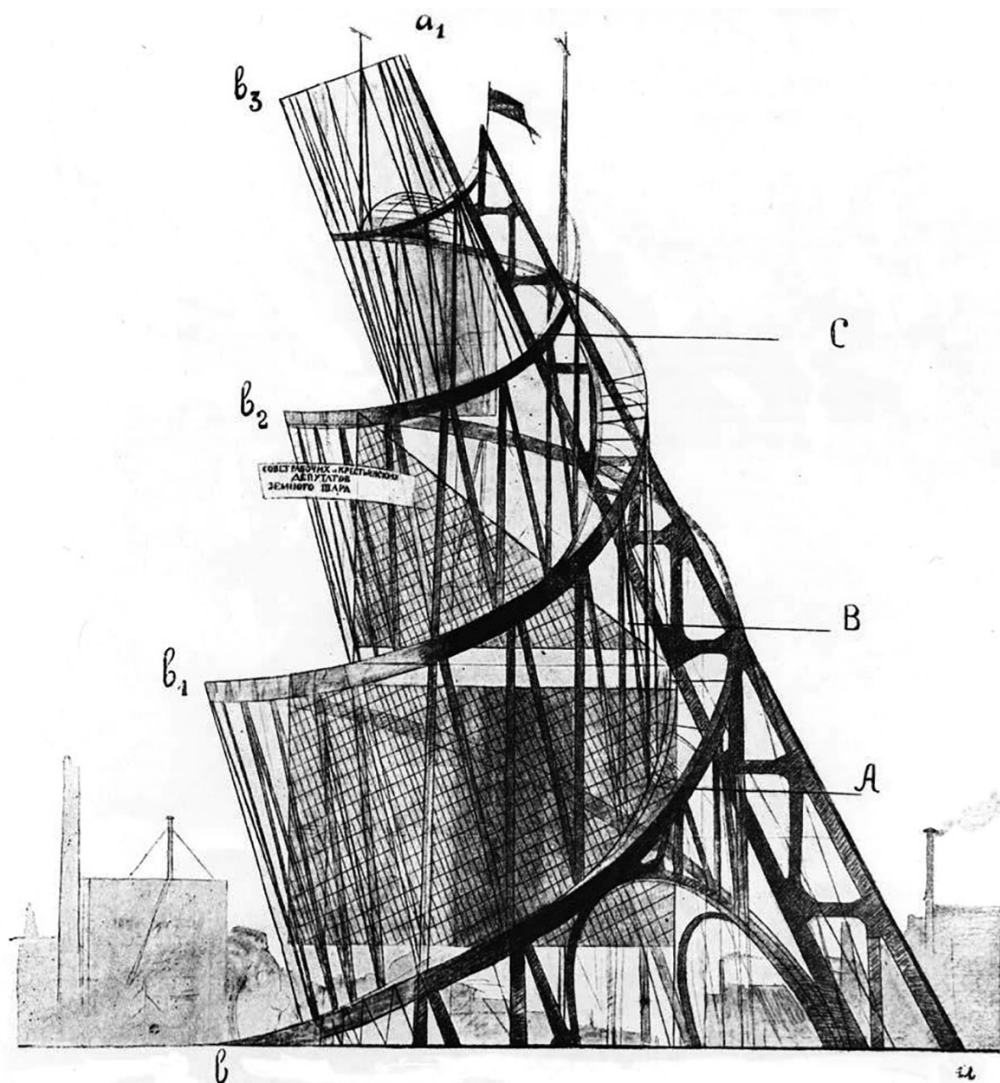
A gondolat egész emberiségre való kiterjesztésének okát az 1924-es *Funktion und Form* című szövegében fejt ki, tudniillik az ember azért épít, hogy megvédje magát az állatoktól, a hidegtől és az ellenségektől, tehát egyfajta sürgető erő kényszeríti építésre, s ha ez a hatás megszűnik, az ember nem érez késztetést az építésre. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy az építmény pusztán funkcionális karakterrel rendelkezik, vagyis lényegénél fogva eszköznek (*Werkzeug*) tekinthető. Ezek után azonban Behne felhívja a figyelmünket, hogy a primitív ember nem volt a szó szigorú értelmében utilitarista, ez figyelhető meg a házak díszítésekor, színezésekor. A ház a kezdetektől fogva mint játék (*Spielzeug*) is megjelenik.¹⁸ Természetesen a formai törvények korról korra változnak. „Az eszköz mint karakter az építést relatívummá teszi. A játék mint karakter abszolútummá változtatja azt.”¹⁹ Az építészet feladata lesz az, hogy a két feszültséggel teli álláspont között egyensúlyt hozzon létre.

Behne azt állítja, hogy a két felfogás között saját korában nem áll fenn ez az egyensúlyi állapot. A technikai funkció a hidaknál, csarnokoknál valósul meg, míg a formai szemléletmódot a *Jugendstil* építészei használják.²⁰ Megállapítja, hogy korában minden építést a cél motivál, s ennyiben aktuálisnak tartja Otto Wagner²¹ tételét, amit 1895-ben a „*Baukunst unserer Zeit*”-ban ír: ami nem praktikus, az nem lehet szép.²²

Der moderne Zweckbau

Az említett művek Behne munkásságában összetartoznak, fontosak fogalmi pontosításaik, melyek a maguk teljességében a *Der moderne Zweckbau*ban jelennek meg. A szöveg egyedülálló módon foglalja össze a jelenkor építészeti eseményeit, melyek a későbbi építészettörténet-írásnak fontos alapjait képezik. Az építészet fejlődését három lépcsőre tagolt folyamatként mutatja be, ahol a pusztá reprezentativitás motiválta homlokzatépítészetről végül a modern funkcionális épülethez jutunk el.²³

A korábbiakhoz hasonlóan ez a mű is a formai és funkcionális építés közötti kapcsolatot értékeli, melyben három korszakot állapít meg. A problémás kérdés vizsgálata a kortünet diagnosztizálásával kezdődik. Két tárgyszerűsége törekvő irányzat van jelen a korabeli építészet felfogásban, a keleti (orosz) és nyugati (német). Közös bennük, hogy tagadják az eddigi felfogást, vagyis nem a luxus művészetét követik. Ellenzik a díszítést, valamint az esztétika és forma problémái helyett inkább a szükségszerűség

2. kép. Valdimir Tatlin: A III. Internacionálé emlékművének terve. Behne, Adolf: *Der moderne Zweckbau*. Frankfurt am Main–Berlin, Ullstein Bauwelt Fundamente, 1923. 71.

funkcióját akarják betölteni a társadalomban azáltal, hogy alkalmazkodtak a technikai-gazdasági feladatokhoz, követelményekhez. Behne szerint e folyamat révén jutott saját kora építészete addig, hogy az építmény eszközzé változott.²⁴ (2. kép)

A három korszak tárgyalásában először a *Túl az alaprajzon – a ház*²⁵ címmel vizsgálat alá veszi kora épített kultúráját. Behne kimondja, hogy ebben a kezdeti időszakban a ház és az alaprajz fogalma érintetlen marad, viszont már kezd megjelenni a funkcionalitás szempontja, hiszen az építészeti nyelv megtisztítása ezzel párhuzamosan történik. Példaként Hendrik Petrus Berlage,²⁶ Alfred Messel,²⁷ valamint Otto Wagner épületeit és koncepcióit említi.²⁸ Másodsorban a *Túl a megformált házban – a megformált tér*²⁹ részben feltárja az új építészeti feladatok és az ezekhez kapcsolódó

megújult kifejezőeszközök kapcsolatát, elsősorban Peter Behrens³⁰ és Otto Wagner munkáival szemléltetve.³¹ A harmadik részben, mely a *Túl a megformált téren – az alakított valóság*³² címet viseli a mérnöki építészet és a technikum újító komponenseit veszi górcső alá. A korai művekben már megalapozott fogalomhasználat segítségével itt veti össze a formai stílusépítészetet a célépítészettel. A cél és funkció téralakító szerepe dominánssá válik, s szorosan összekapcsolódik a gép-koncepció térhódításával. Ebben a szövegrészben Le Corbusier lakásépítési módszere artikulálódik, mégpedig a belülről kifelé építés, az alaprajz újrászervezése és a tipizálhatóság problematikájával. Példaként Henry van de Velde³³ és Frank Lloyd Wright³⁴ munkássága szolgál. Az említett építészek révén beszélhetünk arról, hogy Behne korára, vagyis az 1920-as évekre az esztétikai tér az élet terévé válik.³⁵

„Új szellem él: a konstrukció és a szintézis világos koncepció vezette szelleme.”³⁶

Behne véleménye szerint Le Corbusier lesz az, akinél létrejön a kompromisszum, a formai és célépítészet szétválaszthatatlan egysége. Le Corbusier mint a racionalista építész alakja jelenik meg a *Der moderne Zweckbau* által felvázolt fejlődési folyamatban.³⁷

Le Corbusier-t a norma követése különbözteti meg a funkcionalistától, mert építészeti alapja az emberi társadalomhoz tartozás tudata. Az ideológiának az építészeti nyelvre való átültetések az egész felől halad a részek felé. Mindebben alapelve a rend lesz, mely egy épület esetén alaprajzból és hozzá tartozó szerkezetből áll. Két szinten törekszik általános érvényű megoldásra, egyrészt a szociális küldetés, másrészt pedig az építészeti nyelv szempontjából. Ehhez elemi alapformákra van szükség, e forma létrehozói pedig geometriai természetűek.³⁸

Itt Behne Le Corbusier *Az új építészet felé*³⁹ című szövegében megfogalmazottakra reflektál. Az építészet feladatának megfogalmazásához Le Corbusier szerint szükségünk van az építészeti nyelvfogalom megtisztítására. A tiszta geometrián alapuló építészetet Le Corbusier szerint leginkább az amerikai mérnökök (nem amerikai építészek) tudják alkalmazni. Az építészet kifejezési formáját, azaz nyelvét, a tömeg és a felület segítségével találja meg, melyeket a terv határoz meg. Ezeket az elemi formákat tartja a legszebb formáknak, mivel társadalmi konszenzus övezi őket – mindenki egyetért abban, hogy ezek világosak, ellentmondásmentesek.⁴⁰ *Az új építészet felé* című műben mindezt a gabonasilók és magtárak formavilágával szimbolizálja. Ez annak a Behne által említett gondolatnak a kiteljesedése, melyet Adolf Loos⁴¹ és Otto Wagner is képvisel. Le Corbusier-nél tehát a tömeggyártáson alapuló „névtelen, tömeges monumentalitás” vízió kiteljesedésének lehetünk tanúi.⁴²

A díszítéstől való megszabadulás és a geometriai alapokra való visszatérés alapvetően képzőművészeti gondolat. A festészetben az építészethez nagyon hasonló tendencia mutatkozik meg ebben az időszakban: az érzékelhető valóság mögötti struktúra megmutatásának igénye. Talán Le Corbusier kubista ihletésű képzőművészeti munkásságának is köszönhető, hogy a festészetben végbement folyamatot az építészet feladatának tekinti. Itt tulajdonképpen a purizmus gépi esztétikájának jelenlétét figyelhetjük meg: az építés olyan tapasztalati úton meghatározott funkcionalista igények kielégíté-

sét és absztrakt elemek használatát preferálja, melyek hatnak az érzékekre és táplálják az értelmet.⁴³ Le Corbusier említett építészeti elvei a lakással kapcsolatban merülnek fel, ezeket az *Új építészet felé* című írásában fejt ki.

„Ha kitejűk szívünkéből és elménkéből a házról alkotott megcsontosodott elképzeléseinket, és a kérdést kritikus és objektív szempontból vizsgáljuk, elérkezünk a ház-szerszámmhoz, a sorozatban gyártott házhoz, amely (morálisan is) egészséges, esztétikailag is szép, mint azok a munkaeszközök, melyek életünk kísérői.”⁴⁴ – mondja Le Corbusier.

A *decorum* megszűnésével új eszme fogja a korszak építészetét, gondolkodási rendszerét irányítani: a masinizmus.⁴⁵ Ahhoz, hogy létrejöjjön a koncepció, normákra van szükség, vagyis szigorúan a logika által vezetett elvekre. Le Corbusier szerint a lakás problémájához úgy kellene hozzáállni, mint egy automobilhoz, ami a standardizálás⁴⁶ eljárásával jön létre.⁴⁷ „Ha a lakás problémáját úgy tanulmányoznánk, mint egy alvázat, gyorsan megváltoznának, javulnának házaink. Ha a házak iparilag, sorozatban készülnének, mint az alvazak, akkor hamarosan váratlan formákra lelnénk, amelyek indokoltak, mert egészségesek és az esztétika meglepő pontossággal jutna kifejezésre.”⁴⁸ A mérnökesztétika egyik csúcsteljesítménye az automobil, melynek Corbusier-féle közvetlen analógiája a Citrohan-ház. Ennek szerkezeti és anyaghasználati alapja az 1915-ös Dom-ino projekt.⁴⁹ A dominó, mint az ipari közös modul által szervezett egység, pontosan egymásba illeszthető. Az öntött betonból készült ház minden eleme sorozatban gyártott, s emiatt már eleve rendelkezik a megfelelőnek gondolt arányrendszerrel.⁵⁰ Itt látható az Adolf Loos által megelőlegezett *objet-type*, a gyártásra alkalmazott vasbeton szerkezet.⁵¹

A Citrohan-ház 1921-es tervét Le Corbusier úgy jellemzi, mint ami korának lakásszükségletét pontosan képes meghatározni és megoldani. Az elnevezéssel utal arra az építész, hogy az épületnek olyan szabványosnak kell lennie, mint az automobilnak. A szerszámként felfogott háznak harcot kell indítania régi házfogalom ellen, mert az rosszul használta fel a teret. A háznak az autóbusz vagy a hajókabin kell, hogy példát szolgáltasson, mind a tervezés, mind a kivitelezés szempontjából. Ehhez fel kell használni a technikai és ipari fejlődés eszközeit, melyek révén az elavult gondolkodásmód is megváltoztatható. Az építész szerint a szépséget most már nem az ornamentika, hanem az arányok hordozzák, melyek az épület minden pontján jelen vannak, a modulok szerinti kialakítás révén.⁵² Le Corbusier kimondja, hogy „a ház voltaképpen egy lakóképpé” változott.⁵³

A lakásnak, mint egységeknek a szisztematikus egymás alá- fölé- illetve melléhe-lyezése során létrejönnek az egyes épületek és telepek. Ezek magas házakká kombinálhatók, melyek tömeges formában létrehozzák a függőleges várost.⁵⁴ Az építkezés tehát belülről kifelé, szabvány alapján történik. A sejtyszerű építkezés Le Corbusier nagyváros-tervezésében is kulcsfontosságú szerepet játszik, ami tehát a legégetőbb kérdést, a lakásproblémát kívánja orvosolni.⁵⁵

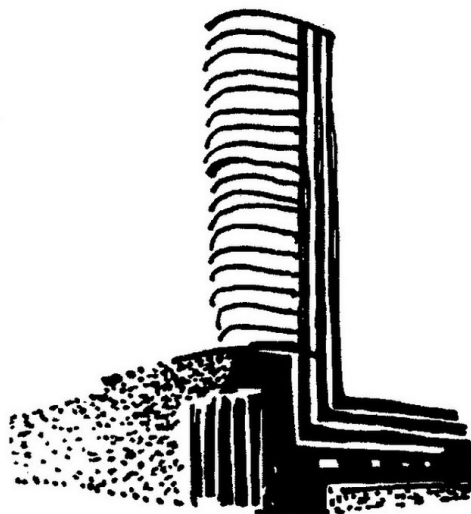
Konklúzió: Funkcionalista vagy racionalista?

A két építési attitűd esetén a funkcionalistát például Hans Scharoun, a racionalistát pedig Le Corbusier személyesíti meg. A *Der moderne Zweckbau*ban Behne feltárja e két felfogás erőnyeit, majd a velük kapcsolatban fellépő problémát fogalmazza meg.

Behne szerint mindezek alapján a racionalista építész a játékhöz jut el, ami közösséget, rendet és szabályt feltételez. A ház tehát amellet, hogy matematika, törvény, logika és rend, mely révén a város is tiszta geometriává válik, a szerves organizmusok mintájára is szerveződik. A természet ilyenfajta fejlődésében a ház az egyéni akaratot testesíti meg. Le Corbusier, a racionalista az emberből indul ki, vagyis az objektivitás és tárgyyszerűség vezérelveit alkalmazza, szemben a funkcionalistával, aki az építészet emberi vonásoktól való megtisztításán munkálkodik. A közösségi szempontok irányadó elvei miatt célul tűzi ki, hogy minél több esetben az általános szükségletek szempontjainak feleljen meg, míg a funkcionalistát speciális célok és alkalmazkodó attitűd vezérli. Emellett a racionalista Le Corbusier által képviselt felfogás megfelel a művészet kritériumaiban is, szemben Adolf Looszal, akihez Behne a funkcionalizmus és utilitarizmus elveit kapcsolja.⁵⁶ **(3. kép)**

Ám Behne Le Corbusier építészetében is felfedez veszélyeket, legnagyobb problémának például életterünk nyomasztóvá válását találja, mely egy légüres térbe épített, egyenes vonalú, derékszögű város képét vizionálja. A funkcionalista attitűddel szemben is megfogalmaz problémákat, ami az organikus szerveződésből adódik: túlzott individualizáció érvényesül, ez pedig nem felel meg a szabványosítás és tömegtermelés kritériumainak, továbbá megnehezíti a nagyobb egységek létrehozását. A megoldást, mellyel az építőművészet túllép ezen az anyagi szükségszerűségen, a következőképp fogalmazza meg: „Minden építés a kompromisszum jegyét viseli magán: a cél a forma, az individuum és a társadalom, a gazdaság és a politika, a dinamika és a statika, az erőteljes hangsúly és az egységesség, a test és tér között – és hogy a stílus nem más, mint e kompromisszum mindenkor konkrét megfogalmazása.”⁵⁷

Véleménye szerint ennek a kompromisszum-igénynek leginkább a holland építészet felel meg. Az általa nagyra tartott holland építészetnek már korábban szentelt egy teljes cikket, melyet úgy véleményez, hogy „korunk művészeti alkotásának célja, hogy formális értelemben egységesítsen, mert az a terek művészete, a tulajdonképpeni művészet, ami építészetet jelent”.⁵⁸ Kiemeli J.J.P. Oud és Theo van Doesburg munkásságát, melyek tökéletesen belsővé teszik és hirdetik ezeket az építési célokat.⁵⁹

3. kép. Hans Scharoun: A Chicago Tribune terve. Behne, Adolf: *Der moderne Zweckbau*. Frankfurt am Main–Berlin, Ullstein Bauwelt Fundamente, 1923. 38.

Jegyzetek

- 1 BEHNE, Adolf: *Der moderne Zweckbau*. Frankfurt am Main–Berlin, Ullstein Bauwelt Fundamente, 1964.
- 2 Walter Gropius (1883–1969) építész, a Bauhaus első igazgatója és dessauai épületének (1919–1925) tervezője.
- 3 GROPIUS, Walter: *Bauhaus manifesto*, 1919. <http://www.thelearninglab.nl/resources/Bauhaus-manifesto.pdf> (letöltés ideje: 2014. 02. 28.)
- 4 Hannes Meyer (1889–1954) svájci származású építész, a Bauhaus második igazgatója.
- 5 MEYER, Hannes: *Bauen*. In: *Bauhaus*, 1928. 12–13. <http://www.cloud-cuckoo.net/openarchive/Autoren/Meyer/Meyer1928.htm> (letöltés ideje: 2014. 06. 10.)
- 6 1906-ban, Németországban megalakult szövetség tizenkét művésszel és tizenkét vállalattal. Az I. világháború előtt alapvetően iparművészeti célokat, később pedig a modern lakás eszményének kialakítását tűzi ki.
- 7 BEHNE, Adolf: *Die Wiederkehr der Kunst*. Leipzig, Kurt Wolff, 1919.
- 8 KERÉKGYÁRTÓ Béla (szerk.): *A mérhető és a mérhetetlen: Építészeti írások a huszadik századból*. Budapest, Typotex, 2000. 43.
- 9 KERÉKGYÁRTÓ, 2000. 43.
- 10 Hans Scharoun (1893–1972) német építész, az organikus és expresszionista építészet alakja.
- 11 Hugo Häring (1882–1958) német építész és építészeti író, az expresszionizmus alakja.
- 12 Theo van Doesburg (1883–1931) holland építész, festő, író, a De Stijl csoportosulás tagja.
- 13 KERÉKGYÁRTÓ, 2000. 44.
- 14 Behne, ADOLF: *Die Wiederkehr der Kunst*. 1919. In: *Trotzdem Modern: Die wichtigsten Texte zur Architektur in Deutschland 1919–1933*. Szerk. HARTMANN, Kristiana. Braunschweig, Friedr. Vieweg und Sohn Verlagsgesellschaft mbH., 1994. 297.
- 15 BEHNE, 1919. 297.
- 16 BEHNE, Adolf: *Die Zukunft unserer Architektur*. 1921. In: *Trotzdem Modern: Die wichtigsten Texte zur Architektur in Deutschland 1919–1933*. Szerk. HARTMANN, Kristiana. Braunschweig, Friedr. Vieweg und Sohn Verlagsgesellschaft mbH., 1994. 93.
- 17 BEHNE, 1921. 95.
- 18 BEHNE, Adolf: *Funktion und Form*. 1924. In: *Trotzdem Modern: Die wichtigsten Texte zur Architektur in Deutschland 1919–1933*. Szerk. HARTMANN, Kristiana. Braunschweig, Friedr. Vieweg und Sohn Verlagsgesellschaft mbH., 1994. 127.
- 19 BEHNE, 1924. 127. (saját fordítás)
- 20 BEHNE, 1924. 128.
- 21 Otto Wagner (1841–1918) osztrák építész, a Wiener Sezession vezető egyénisége.
- 22 BEHNE, 1924. 129. „*Etwas Unpraktisches kann nicht schön sein.*”
- 23 KERÉKGYÁRTÓ, 2000. 43.
- 24 BEHNE, 1964. 14–15.
- 25 „*Nicht mehr Fassade / sondern Haus*”
- 26 Hendrik Petrus Berlage (1856–1934) holland építész, várostervező és építészeti író.
- 27 Alfred Messel (1853–1909) német építész, a berlini századforduló vezető építésze.

- 28 BEHNE, 1964. 14–25.
- 29 „*Nicht mehr Haus / sondern geformter Raum*”
- 30 Peter Behrens (1868–1940) német építész, tipográfus, formatervező, a Deutscher Werkbund egyik alapítója.
- 31 BEHNE, 1964. 26–39.
- 32 „*Nicht mehr geformten Raum / sondern gestaltete Wirklichkeit*”
- 33 Henry van de Velde (1868–1957) belga építész, belső építész, dizájnér, az Art Nouveau stílusának egyik megteremtője.
- 34 Frank Lloyd Wright (1868–1959) amerikai építész, belsőépítész, dizájnér, az organikus építészet úttörője.
- 35 BEHNE, 1964. 40–70.
- 36 LE CORBUSIER: *Új építészet felé*. Budapest, Corvina, 1981. 83. (ford. Rozgonyi Ádám)
- 37 BEHNE, 1964. 54.
- 38 BEHNE, 1964. 54.
- 39 Első, francia nyelvű kiadása: LE CORBUSIER: *Vers une architecture*. Paris, Crès, 1923. Magyar fordítását ld. 36. l.
- 40 LE CORBUSIER, 1981. 31–32. Vö. 36. l.
- 41 Adolf Loos (1870–1933) osztrák építész, építészeti író, építészetét az ornamentika tagadása jellemzi.
- 42 WAGNER, Otto: *Die Baukunst unserer Zeit*. Wien, A. Schroll, 1914. 88. (4. kiadás); vö. WAGNER, Otto: *Moderne Architektur*. Wien, 1896.
- 43 BANHAM, Reyner: *Theory and Design in the First Machine Age*. London, The Architectural Press, 1960. 229–230.
- 44 LE CORBUSIER, 1981. 193. (ford. Rozgonyi Ádám)
- 45 LE CORBUSIER, 1981. 81–83.
- 46 MALLGRAVE, Henry Francis: *Modern Architectural Theory*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005. 258.
- 47 BANHAM, 1960. 243.
- 48 LE CORBUSIER, 1981. 115. (ford. Rozgonyi Ádám)
- 49 BANHAM, 1960. 244. vö. MALLGRAVE, 2005. 253.
- 50 LE CORBUSIER, 1981. 200.
- 51 BANHAM, 1960. 242.
- 52 LE CORBUSIER, 1981. 202.
- 53 LE CORBUSIER, 1981. 89.
- 54 FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. Budapest, Terc, 2002. 202–203.
- 55 LE CORBUSIER: *A jövő nagyvárosai*. Budapest, Gondolat, 1968. 38.
- 56 BEHNE, 1964. 56.
- 57 BEHNE, 1964. 66. (ford. Kerékgyártó Béla)
- 58 BEHNE, Adolf: *Holländische Baukunst in der Gegenwart*. 1921. In: *Trotzdem Modern: Die wichtigsten Texte zur Architektur in Deutschland 1919–1933*. Szerk. HARTMANN, Kristiana. Braunschweig, Friedr. Vieweg und Sohn Verlagsgesellschaft mbH., 1994. 311. (saját fordítás)
- 59 BEHNE, 1964. 68–69.

Képlejegyzék

1. kép. Max Pechstein: Arbeitsrat für Kunst
1919
[<http://www.xn--arbeitsrat-fr-kunst-hbc.de/>]
2. kép. Valdimir Tatlin: A III. Internacionálé emlékművének terve
1919
[BEHNE, Adolf: *Der moderne Zweckbau*. Frankfurt am Main–Berlin, Ullstein Bauwelt Fundamente, 1923. 71.]
3. kép. Hans Scharoun: A Chicago Tribune terve
1922
[BEHNE, Adolf: *Der moderne Zweckbau*. Frankfurt am Main–Berlin, Ullstein Bauwelt Fundamente, 1923. 38.]

Between functionalism and rationalism Adolf Behne's analysis from the early days of the modern architecture

Adolf Behne German critic, art historian and architectural writer, presents in his contemporary historical and historiographic writings Europe's 1920's architectural trends. He was not merely a historian, but a sensitive theorist with a critic judge, who first attempted to demonstrate the analytical unfolding after the First World War modern architecture.

According to Behne, three types of architect attitudes were dominant: functionalism, utilitarianism and rationalism. All three concepts are related to housing and the structural tasks that define everyday life. All these are determined by the inside-out construction, the suitable ground plan organization, the standardization and the typification. The same goals were set in the architecture of Eastern and Western Europe; as a result the building became the tool.

In my article I will demonstrate Behne's arguments for and against certain trends, revealing the modern concepts of self-understanding. I will also analyze according to Behne, how functionalism and rationalism are linked correctly in Le Corbusier's architecture. Furthermore I will attempt to reveal how the reflection of the society is contributed to this, whose basic step is the housing reform.